

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

A magyar gabonaágazat középtávú kilátásai

POTORI NORBERT – VARGA EDINA

Kulcsszavak: gabonatermelés, piac, kilátások.

Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok¹

Igaz, hogy a szélsőséges időjárás Magyarországon rendkívül nagy hozamingadozásokat okozhat, az agrárpolitika és a piaci szereplők pedig hajlamosak a túlzott reakciókra, mégis a gabonaágazat az, ahol a magyar mezőgazdaság a természeti adottságok, a termelés vonatkozásában még bizonyíthatóan komparatív előnyökkel rendelkezik az Európai Unióban. A szántóföldi növények nemzeti kiegészítő támogatása ugyan 2008-tól a termeléstől függetlenedik, de a gazdálkodók a rendelkezésre álló szántóterületet a jövőben is hasznosítják, mert a gabonafélék magas ára ösztönzi a termelést.

A kidolgozott különböző modellváltozataink szerint a hazai búzatermelés 4,6-6,1 millió tonna, míg a kukoricatermelés 9-10,9 millió tonna között alakulhat 2013-ban. A hazai abrakfogyasztó állatállomány az elkövetkező években – a legjobb esetben is – várhatóan stagnál, a gabonafélék belföldi humánélelmészeti felhasználása rövid és középtávon mennyiségében szintén nem változik. A bioüzemanyag-gyártás kukoricaigénye viszont néhány éven belül 3-4 millió tonnára is emelkedhet.

A bioüzemanyag-ipar új és erőteljesen bővülő felvevőpiac, ami kétségtelenül kedvez a gabonatermelőknek. Az előnyök közé sorolható a hosszú távra szóló termeltetési szerződések és a közeli áruszállítás. Kiszámíthatóbb lesz a termelés jövedelmezősége, ami mezőgazdasági és infrastrukturális beruházásokra ösztönöz. Ez persze elsősorban azokra nézve igaz, akik a feldolgozókkal szerződésre lépnek.

A hazai gabonatermelés áttekintése

A gabonatermelés alakulása elsősorban az időjárás, mindenekelőtt az éves csapadékmennyiség és -eloszlás függvénye. Ezt tökéletesen bizonyítja az elmúlt öt esztendő, amikor negatív és pozitív csúcsok egyaránt előfordultak: míg 2003-ban mindössze 8,77 millió, addig 2004-ben, EU-tagságunk első évében 16,78 millió tonna gabonát takarítottak be. A gabonatermelés 2004 óta évről évre csökkent, és 2007-ben a 9,7 millió tonna körüli betakarított mennyiséggel ismét gyenge évet zártak hazánkban. Ugyanakkor a gabonafélék ös-

szes területe 2003-2007 között legfeljebb évi 5-6%-kal, a két vezérnövény, a búza és a kukorica területe ennél is kisebb arányban ingadozott.

Az elmúlt másfél évtizedet vizsgálva azonban a hazai gabonatermelés a mind szembetűnőbb éves kilengések mellett emelkedő tendenciát mutat: a 2003-2007 közötti időszak átlaga 7,5%-kal haladta meg az 1998-2002 közötti, és 15,5%-kal az 1993-1997 közötti öt éves időszakét. Ugyanakkor a belföldi felhasználás – különösen takarmánykukoricából – az állatlétszám fogyatkozása miatt folyamatosan csökkent, ezzel párhuzamosan a gabonakivitel emelkedett. A 2004-2006 közötti

¹ A **gazdálkodás** 2008. 1. számában közölt *Udovecz Gábor*: „Alkalmazkodási kényszerben a magyar agrárgazdaság” című tanulmánya nagy érdeklődést váltott ki az olvasók körében. Ezért a továbbiakban az említett cikk alapozását szolgáló feldolgozásokból részletesebb tanulmányokat közlünk az Intézet közreműködő szerzőinek Potori Norbert – Varga Edina, Nyárs Levente, Erdész Ferencéné tollából. (Cs. L.)

hároméves időszak összesített exportvolumene elérte a 12 millió tonnát. Ennek 77%-a az Európai Unióba (beleértve a 2007-ben csatlakozott Bulgáriát és Romániát is) irányult. Különösen az EU-15 részesedése volt nagy, az összes gabonakivitel 61%-a a régi tagállamokba ment.

A főbb gabonafélék közül búzából 2004-ben 6 millió tonna termett (ennél csak 1980-ban és 1985-ben, valamint a rendszerváltás körüli években takarítottak be többet), és az 5,12 tonna átlagos hektárhozam is csak az 1980-as évtizedben volt magasabb. Ehhez képest 2007-ben 1,11 millió hektáron alig 4 millió tonna búzát arattak. Kukoricából 2005-ben minden idők legnagyobb termését, közel 9,1 millió tonnát takarítottak be; a 7,56 tonna átlagos hektárhozam is rekordnak számított. Ezzel szemben 2007-ben a száraz és forró nyár miatt alig 4 millió tonna kukorica termett.

A rekordtermések a logisztikai és infrastrukturális problémákkal párosulva súlyos piaci zavarokhoz vezettek a 2004/2005. gazdasági évben. A kiszállítások leállása, a megfelelő intervenciók (és termelői) raktárkapacitások hiánya, továbbá a termelők tőkeszegénysége miatt jelentkező értékesítési kényszer következtében a főbb gabonafélék felvásárlási ára messze a tonnánként 101,31 euró intervenciók árszint alá süllyedt. A 2004/2005. gazdasági év intervenciók felvásárlási időszakában az MVH közel 3,9 millió tonna, míg a 2005/2006. gazdasági évben több mint 4,2 millió tonna felajánlott gabonát vett át. A 2006/2007. gazdasági év intervenciók nyitókészlete megközelítette a 7 millió tonnát. A gabonafélék világpiaci és hazai felvásárlási árának 2006 második felében kezdődött emelkedésének köszönhetően azonban 2007 végére Magyarország intervenciók gabonakészletei minimálisra csökkentek. A kivitel példátlanul felgyorsult: míg a 2005/2006. gazdasági évben 4,3 millió, addig a 2006/2007. gazdasági évben több mint 8 millió tonna ga-

bona hagyta el az országot. Időközben – a tárolási gondok enyhítése végett – részben vidékfejlesztési források felhasználásával csaknem 4 millió tonnával bővült a hazai gabonaraktározó kapacitás. Sajnos, ezek a beruházások nem illeszkedtek egy átfogó infrastruktúra-fejlesztési koncepcióba.

A 2006/2007. gazdasági évben a gabonafélék világpiacát viszonylag magas árszint jellemezte, akkor leginkább a kukorica ára emelkedett meredeken: 2006 decemberében FOB Mexikói-öböl paritáson 165 dollárt fizettek egy tonna kukoricáért, vagyis 63%-kal többet, mint egy esztendővel korábban. A tendencia a 2007/2008. gazdasági év első felében is folytatódott. Chicagóban, a határidős búzapiacra 2007 szeptemberének közepén rekord dőlt: a legközelebbi szállítási hónapra szóló jegyzés átlépte a 9 dollár/bushel (kb. 265 euró/tonna) szintet. Az EU azonnali piacon 2007 októberében már 260-280 eurót is elkértek egy tonna kukoricáért. Az elmúlt másfél évben a gabonafélék felvásárlási ára Magyarországon is folyamatosan emelkedett: amíg 2006 októberében a kukoricát tonnánként átlagosan 25 ezer, a búzát 29 ezer forintért adták-vették, addig 2007 novemberében mindkét terményért 53-54 ezer forintot is fizettek.

a várható Kilátások

A gabonafélék globális piacán a legfontosabb tényezők a népességnövekedés, a lakossági jövedelmek emelkedése és ezzel párhuzamosan a fogyasztói szokások változása, a fejlődő országokban az állati termékek fogyasztásának fellendülése (amit csak részben ellensúlyozhat a takarmányhasznosulás javítása), valamint a bioenergia-termelés rohamosan növekvő alapanyagigénye.

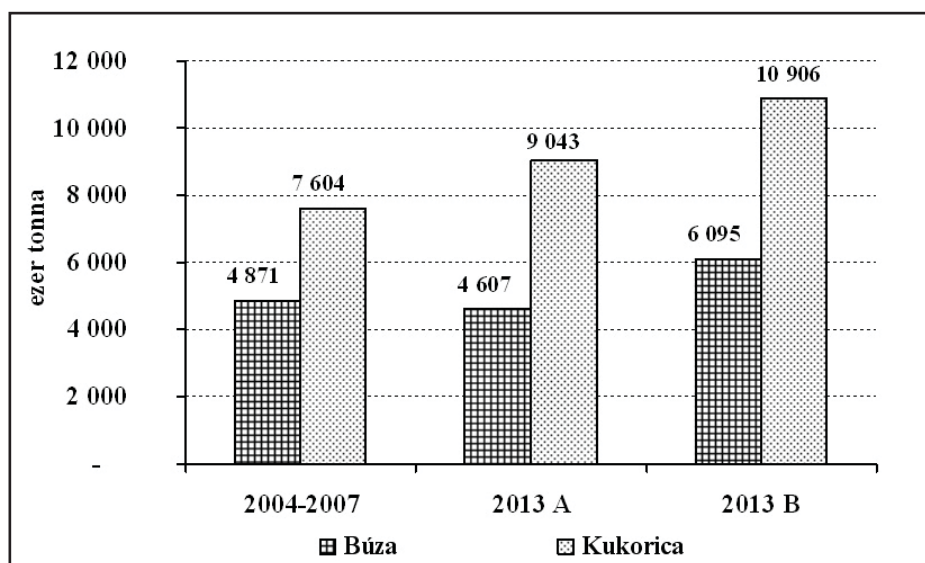
Az *Agrárgazdasági Kutató Intézetben* készült modellszámítások (*Udovecz et al., 2007*) alapján, átlagos időjárási viszonyokat és kiszámítható gazdálkodási környezetet feltételezve („A” változat), a búza vetésterülete 1,1 millió hektár alá esik

2013-ig, a termelés 4,3-4,6 millió tonna között alakul. Ezzel szemben a kukorica vetésterülete továbbra is 1,2-1,3 mil-

lió hektár között változik, a kibocsátás 2013-ban meghaladja a 9 millió tonnát (1. ábra).

I. ábra

A búza- és kukoricatermelés alakulása Magyarországon
(2004-2007 versus 2013)

Forrás: KSH adatok (2004-2007), valamint az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályának modellszámítási eredményei (2013)

Igaz, hogy a szélsőséges időjárás Magyarországon rendkívül nagy hozamingesztációkat okozhat, az agrárpolitika és a piaci szereplők pedig hajlamosak a túlzott reakciókra, mégis a gabonaágazat az, ahol a magyar mezőgazdaság a természeti adottságok, a termelés vonatkozásában még bizonyíthatóan komparatív előnyökkel rendelkezik az Európai Unióban. Ennek fényében egyáltalán nem hiú ábránd az optimistább, gyorsabb strukturális változásokat² feltételező modellváltoztatunk („B”) eredménye, amely szerint a búzatermelés 2013-ra meghaladja a 6 millió tonnát, a kukoricatermelés pedig majdnem eléri a 11 millió tonnát. Egyébként e

megközelítés nem csak a hektárhozamok emelkedését (búzánál 5 tonna/hektár, kukoricánál 8 tonna/hektár szintre), de a vetésterület kismértékű növekedését is feltételezi, a kül- és belpiaci kereslet valószínű erősödése miatt. A hatékonyság növelése szempontjából azonban fontos az öntözött terület növelése és a birtokkoncentráció gyorsítása.

Természetesen kulcskérdés a hozambiztonság, ezért valószínűsíthető a szárazságtűrő, kártevőkkel és betegségekkel szemben ellenálló gabonafajták fokozatos térnyerése. A kukoricánál már rövid távon számolhatunk a GM vonalak megjelenésére és elterjedésére a hazai köztermesz-

² Mind a mezőgazdasági termelésben, mind a vállalatvezetésben jelentősen javul a szaktudás, ami a termelési költségek csökkenését és a hozamok növekedését eredményezi; a birtokrendezés, valamint a termeléstől függetlenített támogatások együttesen serkentik a földforgalmat; a nem élet-, illetve versenyképes gazdaságok földterületeit a termelésben maradóknak veszik át, és azok eredményesebben működnek.

tésben. A glifozát-toleráns (pl. *Round-up Ready*) GM kukoricavonalak bevezetése Magyarországon 2009-ben megtörténhet, míg a kukoricabogárral szemben ellenálló fajták előreláthatóan 2010-ben vagy 2011-ben kerülnek a piacra. Az AKI-ban készült modellszámítások (*Bánáti et al., 2007*) alapján a GM kukoricafajták vetésterülete az összes kukorica vetésterületnek kevéssel 10%-a felett alakulna 2013-ban. A GM növények termelésére a realizálható többletjövedelem, illetve bizonyos kényelmi megfontolások ösztönözhetik a gazdákat. A többletjövedelem az alacsonyabb növényvédőszer-ráfordításnak, a gép- és munkaerőköltségek csökkenésének, továbbá a terméshozamok esetleges növekedésének, de mindenekelőtt nagyobb stabilitásának lenne köszönhető. A biotechnológia használatának előnyeit a GM növények hazai termelését szabályozó törvény miatt csak a nagyobb méretű gazdaságok lesznek képesek érvényesíteni: a hazai birtokszerkezet tagoltsága jelentős mértékben nehezíti a 400 méteres izolációs távolság betartását.

Magyarországon a legfontosabb takarmány-alapanyag a gabona: kalászosokból és kukoricából évi 5-6 millió tonnát használnak fel takarmányozásra. Becslések szerint a takarmánygabona felét a takarmánykeverék-gyártók dolgozzák fel, ami azt jelenti, hogy a gabona aránya a keverékben meghaladja a 60%-ot (az EU-25 átlaga csak 55%). Legfontosabb takarmánygabona a kukorica, ennek takarmánycélú felhasználása 2003-ban 4 millió tonna alá csökkent, 2006-ban már alig haladta meg a 3 millió tonnát. Magyarországon a sertéságazat a legnagyobb kukoricafogyasztó: a takarmánykukorica több mint felét a sertésekkel etetik meg. Második a tejtermelés, ezt követi a csirkehizlalás, majd a tojástermelés. Modellszámításaink szerint a hazai abrakfogyasztó állatállomány az elkövetkező években (legjobb esetben) várhatóan stagnál, így a kukorica takarmány-

célú felhasználása előreláthatóan nem haladja meg az évi 3,5 millió tonnát, tehát az állattermék-előállítás nem jelent bővülő felvevőpiacot a növénytermelésnek.

A gabonafélék ipari felhasználása az elmúlt években átlagosan évi 2-2,2 millió tonna között alakult, ebből a legnagyobb tételt a malomipar képviselte 1,2-1,3 millió tonnával, majd a keményítő- és izoglükózgyártás következett évi 500-550 ezer tonnával. A gabonafélék belföldi humánélelmezési felhasználása rövid és középtávon előreláthatóan nem változik.

A bioüzemanyag-ipar kukoricaigénye viszont néhány éven belül 3-4 millió tonnára emelkedhet. A kapacitások bővülésének köszönhetően a hazai (bio)etanolgyártás a 2007. évi kukoricatermésből már legkevesebb 400 ezer tonnát vett fel. Cél-szerű szólni a száraz-örléses etanolgyártásban keletkező szárított gabonamoslék vagy gabonatörköly (DDGS) hasznosításáról. A DDGS fehérjében, energiában, ásványi anyagban és vitaminban gazdag, hús- és tejhasznú szarvasmarháknak könnyen emészthető fehérje- és energiaforrás, de baromfi- és sertéstakarmányként is felhasználható. Magyarországon elsősorban a tejelő szarvasmarhák takarmányozásában használták, illetve használják a szárított gabonatörkölyt. Ez takarmánygabonát és fehérjetakarmányt (pl. olajosmag-darák) helyettesít. A DDGS ár/értékaránya a gabonaféléknél kedvezőbb.

Magyarországon a DDGS-felhasználás – a prognosztizált állatlétszám és a jelenlegi takarmányozási rendszerek mellett – legfeljebb évi 250-360 ezer tonna között valószínűsíthető középtávon. Ebből a tejtermelés 100-150 ezer, a szarvasmarha-hizlalás 70-90 ezer, a sertéshizlalás 60-80 ezer, míg a baromfihizlalás 20-40 ezer tonnával részesedhet (*Hingyi et al., 2007*). Tekintettel arra, hogy e mennyiség már 0,8-1,1 millió tonna kukoricából előállítható, Magyarországon DDGS-túltermelés várható. A száraz gabonamoslék regionális piacá-

nak kiépítése ezért fontos feladat. A nedves gabonatorrköly-felesleget biogáz előállítására lehetne felhasználni, persze egyelőre kérdés, hogy a gyárak körzetében, ésszerű szállítási távolságon belül erre mekkora igény jelentkezik.

Számolva a bioüzemanyag-gyártás fel-futásával, a magyar gabona-exportáru-alap legalább 4 millió tonna körül alakul 2013-ban, de optimista modellváltozatunk szerint a külföldön értékesíthető gabona mennyisége elérheti az 5,5 millió tonnát is. Ebből a búza 2,3 millió tonnára rúgna, ami igen jelentős volumen, ezért az exporttal a versenyképes szállítási rádiuson belül esetleg problémák lehetnek, mert a magyarországi búzatermelés nem piacorientált. A külföldi értékesítés jobbjára a belpiaci felesleg levezetése, semmint a gabonából deficitese régiók sajátos igényeinek céltudatos, vertikálisan szervezett, rendszeres kielégítésére irányul. Az EU gabonaimportőr tagállamai azonban speciális minőségű búzafajtákat igényelnek, nagy mennyiségben és homogén tételekben.

A gabonakivitel a jövőben is döntően az EU-tagállamokba irányul. A magyar kukoricának biztos a piac, hiszen az EU-27 középtávon sem lesz képes a terményből kielégíteni saját igényeit. Az *Európai Bizottság (2007)* a közösség önellátottságát átlagosan legfeljebb 96% körül valószínűsíti. Az EU kukorica-felhasználása a 2006. évihez képest a várakozások szerint 30%-kal, évi 65,5 millió tonnára nő 2013-ig, ezen belül az új tagállamok (EU-10 és EU-2, azaz EU-12) is 30%-kal több, évi 24,5 millió tonna kukoricát használnak majd fel az új költségvetési időszak végére. A növekedés részben a bioüzemanyag-ipar növekvő alapanyagigényével magyarázható. Az EU-27 kukoricabehozatala évi 4,4 millió tonna körül valószínűsíthető 2013-ban.

Az EU-15 és EU-12 búzatermelése a prognózisok szerint 18%-kal, illetve 14%-

kal nő 2013-ig. Ez részben a termény tartósan magas világgpiaci árával, részben az etanolgyártás búzafelhasználásának várható növekedésével magyarázható. Az EU-27 önellátottsága búzából 2013-ban 110% körül alakul. A közösség világgpiaci részesedése valamelyest csökken, miközben búzakisvitele – a Bizottság várakozásai szerint –, a termelés várható bővülésének köszönhetően 2013-ig jelentős mértékben, a 2006. évihez viszonyítva 90%-kal nő, meghaladja a 23,2 millió tonnát. A behozatal gyakorlatilag nem változik, 2013-ban 5,7 millió tonna körül valószínűsíthető.

A gabona mellett Magyarország egyre fontosabb kiviteli cikke lesz a nagyobb hozzáadott értékű bioüzemanyag, amely szintén az EU-tagállamokban talál vevőre.

A hazai szántóföldi növénytermelésben lényeges változás, hogy a nemzeti kiegészítő támogatás 2008-tól az egyes üzemekre megállapított történelmi jogosultságok alapján, a termeléstől függetlenül kerül kifizetésre. Ez azt jelenti, hogy az egyszerűsített kifizetési rendszerben a gabonatermő terület növelése a történelmi jogosultságok bázisidőszakához képest az üzemeknek nem hoztöbb támogatást. Ennek ellenére a rendelkezésre álló szántóterületet a jövőben is hasznosítják, mert a gabonafélék magas ára ösztönzi a termelést. A bioüzemanyag-ipar új és erőteljesen bővülő felvevőpiac, ami kétségtelenül kedvező a gabonatermelők egy részének. Az előnyök közé sorolható a hosszú távra szóló termelési szerződések és a közeli áruszállítás. Kiszámíthatóbb a termelés jövedelmezősége, ami mezőgazdasági és infrastrukturális beruházásokra ösztönöz. Ez persze elsősorban azokra nézve igaz, akik szerződésre lépnek a feldolgozókkal.

Akik a malomiparnak vagy az állattenyésztésnek termelnek takarmányokat, azoknak a bioüzemanyag-gyártás rugalmatlan kereslete és a várhatóan mind szélsőségesebb időjárás miatt a felvásárlási

árak szélsőséges ingadozásaira célszerű felkészülni.

Bár az árak ingadozása természetes jelenség, a fokozott volatilitás lohasztja a befektetési kedvet, torzulásokat idéz elő a jövedelem-eloszlásban és tartósan negatívan hat a makrogazdasági növekedésre. A fejlett piacgazdaságokban egy-egy termékpálya szereplői az előre nem látható árváltozások kedvezőtlen hatását hagyományosan a származékos (pl. határidős és opciós) árupiacok kínálta kockázatkezelési lehetőségek segítségével ellensúlyozzák, amely instrumentumok alkalmazása normális esetben az üzletvitel szerves része. E gyakorlat a jövőben Magyarországon is szükséges, mert a határidős vagy opciós fedezeti ügylet többek között lehetőséget kínál a fizikai piacon valamely későbbi időpontban megkötendő, specifikus szerződés időszakos helyettesítésére, amikor a termelésben, szállításban vagy feldolgozásban zavarok valószínűsíthetők, illetve amikor a szerződni szándékozó felek alku-

pozíciói és preferenciái különböznek (Potori, 2006).

Ami a rövid távú kilátásokat illeti: a világ kukoricatermelése 2008-ban a várakozások szerint (Toepfer International, 2008) 4%-kal nő az előző évi 771 millió tonnához képest (elsősorban az Európai Unióban, Brazíliában, Kínában és Dél-Afrikában számolnak nagyobb termékkel). Ugyanakkor búzából a 2007. évi 605 millió tonnánál 7%-kal többet takarítanak be (a vetésterület és a kibocsátás elsősorban az Európai Unióban, az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Ukrajnában nő).

Magyarországon a búza vetésterülete gyakorlatilag nem változott, míg a kukorica esetében a vetésterület növekedése a 2007 őszi talaj-előkészítési és vetési munkák ismeretében nem valószínűsíthető. Amennyiben a tengeri fuvar költségek relatíve magasak maradnak, Európában továbbra is versenyképes a magyar kukorica.

Forrásmunkák jegyzéke

- (1) Bánáti D. – Popp J. – Potori N. (2007): A GM növények egyes szabályozási és közgazdasági kérdései. Agrárgazdasági tanulmányok 3. sz., Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (2) Európai Bizottság (2007): Prospects for Agricultural Markets and Income in the European Union 2007-2014. Brussels: European Commission, DG AGRI – (3) Hingyi H. – Kürthy Gy. – Radóczné K. T. (2006): A mezőgazdasági eredetű folyékony bioüzemanyagok termelésének piaci kilátásai. Agrárgazdasági tanulmányok 8. sz. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (4) Potori N. (2006): A határidős terménypiaci fedezeti ügyletek elméleteinek rövid összefoglalása. Agrárgazdasági információk 4. sz. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (5) Toepfer International (2008): World: Grain and oilseed production in 2008. (Informa Economics, March 5, 2008). <http://www.acti.de> – (6) Udovecz G. (szerk.) – Popp J. (szerk.) – Potori N. (szerk.) (2007): Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság – folytatódó lemaradás vagy felzárkózás? Agrárgazdasági tanulmányok 7. sz. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest